

կրնանես, ինչպէս յոյն թարգմանութիւնը *Λεγεωνός* ունի: իսկ *Βερεσ-ի*¹ ըստ *Լաբարտի* «եգիպտական ալ կրնայ ըլլալ», սակայն իւր այս ձեւովը մեզի համար դեռ եւս անծանօթ անուն մը կը ծնայ: Ուրիշ անուանց մէջ ալ այսպիսի ինքնուրոյն ձեւեր կը տեսնուին, որոնք օտար բնագրէ տեսալ թարգմանութիւն չեն միշտ. զոր օրինակ Հայոց սովորական «Կոստանդինոս» ձեւը, որուն բնիկն է *Constantinus*, Գուստանէ = *Justina*, եւ այլք՝ որոնք ճշդիւ պնդես կազմուած են ինչպէս *Սլեբանու*, *Լիկնիւնու*, եւն: Ի վերջոյ դիտենք՝ որ մեր նպատակն էր ցուցնել թէ հայ եւ յոյն բնագրաց մէջ *Լաբարտի* գտած «աղբիւս» հետքերը տակաւին հաստատուն կոտան մը չունին: Բայց չենք ուզեր բնել թէ անհասարակ անգիտեցութիւն նշմարել: Յայտնի է որ հայ խմբագրողը կրնար առնելն ունենալ ասորի արքիւրներ, եւ շատ մասեր թարգմանել քաղել, որով եւ այսպիսի անգիտեցութեան մ'ենթարկուի:

(Ըրբանսիլի)

Հ. Յ. Տ.

ԵԶՌԱՌԱՍԵԱՎԱՆ

ՀԻՆ ՊԵՐՍՎԵՐԵՆ ԵԶՌԻ

ՀՈՒՂՈՒՄԻ՝

Քրոյհետեւ հին պարսկերէնը սեպագրութեանց միջոցաւ միայն ծանօթ է մեզի, չենք կրնար յուսալ որ նոյն հասակոտոր յիշատակարանաց մէջէն անուանց հոյովումն ամբողջապէս կարենանք հանել: Սակայն հնութեան այս անգին նշխարներն ակնբերել կը զուցենք թէ հին պարսկական հոյովումն յար եւ նման էր ամեն հնդեւրոպական լեզուաց, եւ առանձինն մերձակորութիւն ունէր հնդկականին եւ ասեստականին, որոնցմով կարելի է անոր պակասը լրացնել:

Հին պարսկերէն գոյականները սեռ ունէր՝ արական, իգական, վերջի, զորոնք այժմ նոր պարսկերէնն անհետ ըրած է: Գարձեալ երկու թիւ միայն կը գտնուին՝ եւլիք եւ յար-իլ. իսկ երեւոյթի գոյութիւնը տարակուսական կը ծնայ:

Հորմէները վեց են. Ուլլում, Հայցում, Գործում, Սեռում, Բացատում, Կերտում:

¹ Սեպագրութեանց առական մասը քննելէն ետեւ՝ հարկ եր նոյն արձանագրում յիշատակարանաց լեզուին վրայ ալ ձուռել, որպէս զի մեր աշխատանքոր թիւերը չմտար: Սոր քանի մը յօդուածով այդ մեր գիտաւորութիւնը կտատարելէ վերջ (Հմմտ. Հապեթ Եւրոպայ, 1889, թ. 3.) կը սկսեն նոյն իսկ արձանագրուելը զնել՝ մեր խոստման համեմատ:

Ե Զ Ա Կ Ի

Ուլլում. — Արականի եւ իգականի համար այս հոյովի նշանն էր սկզբնապէս *Հ*, որ «վերջով բառերուն ծայրն *Հ* (հ շունչի փութում եւ յետոյ աներեւոյթ եղած է. այս կերպով ահա բառին բուռն միայն ծնալով՝ հոյովան կերտ նշանն անհետ եղած է իսկ ատաճականն « ձայնը պահուած է երբ իրմէ յառաջ է կամ — ձայնաւորներն հանդիպին Համեմատէ Բուն-դում (ծառայ), նպ. ճնն, Արթուրդ (Արամազդ), Գոմ-մ (տոհմ), Քրեւ-դ (եւ Գուր-դ) արական եւ իգական ուղղականներն: Չէզոք բուններն որ «կը վերջաւորին, հին արականաց պէս է ունին. այսպէս՝ Զարեհ-մ (մարտ), իսկ ի եւ «վերջով չէզոք բառ չկայ արձանագրութեանց մէջ: Թերեւս հին պարսկերէնն ալ ունէր բազմաշխարհէր բուններ — ինչպէս զնդ. Գր-ի (գրութան), Իր-ի (կերպ, կերպարանք) կամ յուս. Ըն-ի (աղբիւս) — որոնց կից պատասխարելով շուրջ անարատ մնացած ըլլար, սակայն սեպագիրը նմանաձեւ եւ ոչ մէկ օրինակ աւանդած են: Բայց նոյն (թոռն) ատաճաւորը բունն է, այս ձեւ գործածութեամբ ուղղականի մէջ՝ կրնայ մեծ հաւանականութեամբ վկայել թէ սեպագրութեանց լեզուն՝ հոյովակերտ շուրջին հետ ատաճական բազմաշին ալ թօթափած էր արդէն: Նմանապէս ք վերջով բուններն հոյովան նշանին հետ ք լարներ ալ ահա հեցուցած են. այսպէս ուլ-ի (հայր), Եր-ի (եղբայր): Կ վերջաւորածներն ուրիշ արականաց նման՝ ուղղականն անգագիլ կը թողուն բառին վերջն. այսպէս նո-ի, ուր մեր առանձն ուղղականն այլակերպ ձեւացած է՝ անկորուտս պահելով ն ձայնը: Չէզոք բուններուն ծայրն « յառաջագոյն յիշատակուած օրինաց համեմատ՝ կը ծնայ կամ կը շնչուի. այսպէս բո-ի (ըջս, ոռճիկ, օր), իսկ հո-ի (նիստ, կայանք):

Հայցումն արական եւ իգական բառերու վերջն *ւ-իլ* է կը վերջաւորին. այսպէս Կար-իլ-յամ (զիւսմիւս), Տի-իլ-յամ (գիւրգիւս), Քրեւ-իլ-յամ (գործարար) եւ այլն: Չէզոքներն, ինչպէս յայտնի են, ուղղականէն բնաւ չեն տարբերուի:

Գործումն *իլ* կը կազմուի, այսպէս նաեւ միւս հին արականք. հմմտ. Կո-ի (բանական): Գիտենք, այս հոյովին հոյովակերտն է հայերէն Բ, որ հայ լեզուի տառական օրինակ, նաեւ է եւ « ձայններու նուազած է, ինչպէս

² Հմտ. հնդ. նոյնը, եւ. nepos, nepotis, յուս. (Հոմեր.) νεποδς (թոռներ):

ջութի, հրով, գիւղիւ, երկնաւ եւ այլն: Այս մասին շատ անմասն է Հայոց Պարսկին, եւ նման է իւր եւրոպացիքերց: որոնք ինչորական հոյսովանընդ նախնականին նմանագոյն պահած են:

Բացառական չորովանընդն էր անշուշտ ուր, որ գնէն ու վերջաւորածներուն ծայրն աւելնալով՝ նոյն չորովը կը կազմէր. սակայն տակաւ կը նալով՝ բացառականը գործիականին հետ նոյն ձեւն առած է: Ուրիշ վերջաւորութիւն ունեցող բառերուն այս չորովը սեռականէն բնաւ չի գանալանութիւն:

Սեռականի չորովն էր, որ ու վերջով բառերուն սեպականն էր, յետանագոյն արձանագրութեանց մէջ սկսած է նաւել ուրիշ կերպ վերջաւորած բառերուն ծայրն երեւալ: Բարդաձայնալիք բուններուն սոյն չորովն է ու, որ յառաջ եկած է հետեւեորդ անհետանալէն: Այլ է կամ ու վերջով բուններն այս չորովը բնագծաւոր նշանն որ ու է, կը պահեն անվիթար՝ այս եւ ու վերջաւորութիւն. այսպէս ֆորմալայն (ֆորմալայն), կոսմոս (կիւրսոս): Իգականներն որ ու կը վերջաւորին, յետեւեորդ ծով կ'ըլլան. աստի (աստի), աստիայ (աստիայ):

Ներդրականի չորովն էր, որ ու վերջաւորած բուններուն ծայրն ու ձեւը կ'առնու. իսկ եթէ բունն է կամ ու վերջաւորին, չորովանշանն անհետ կը կորչուի: Ի կամ ու վերջով իգականները սեռականին պէս ու կ'ըլլան:

ՅԱՐՔԱՆԱԿ

Ուղղականի սովորական վերջաւորութիւնն է ու, բաւն ինչ սեռ թէ ունենայ. ֆորմալ (մարդիկ), Տեղ մը միայն կը գտնենք ֆորմալ (դիւր), որ հնագոյն ձեւ մըն է:

Հայոցական ուղղականին հետ միացած է դարձեալ տառական օրինաց հետեւեորդութեամբ, որ բառավերջին վրայ կ'ընկնէ:

Գործիականի չորովն էր, որ ու վերջաւորին. ինչպէս, վերջին (ցերեք), բաժնի (աւարաբ):

Սեռականն նշանն է չորովն ու, բայց չորով վերջաւորած բուններն ծայրն, ձայնաւորով վերջաւորածները ու յօդակապ մըն ալ կ'առնուին հասարակօրէն: Համեմատեալ ֆորմալ (դիւր):

Ներդրականի վերջաւորութիւնն էր, որ ու վերջաւորած բուններն ծայրն, ձայնաւորով վերջաւորածները ու յօդակապ մըն ալ կ'առնուին հասարակօրէն: Համեմատեալ ֆորմալ (դիւր):

Հ. Ս. Ս.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹԻՒՆՔ ՆԵՐՆԵՆԱԾ ՈՒՄԿՈՐԵՆԻ ՎՐՈՑ
ՈՒՄԿՈՐԵՆԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՆ

18.

Է. ԴԻՐԱՆԱԿԱՆ-ԱՅԵՆԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆԻՆ
(Ըրոնագրութիւն)

Սկիզբը ցայտիկ մէջ բերայ օրինակաց զայս կը յաւելուի համառոտ բարոյած մի ի Ժամանակագրութեան Հիմնի Վարչական Գործունէութեան, որ թէեւ քան նիւթ թոյն չի մարանիւր գիւտականաց եւ տանականաց հետ, բայց ըստ լեզուին եւ ոճին աննոյն նման է:

Ի թուականին Հայոց Հիւն. Գաղտնի թագաւորն Հայոց սպանաւ. յորդանան (Մանուկէր), Յետոյ Որդէն ազգական նորա երթեալ ընկալեցաւ ի սահման Վասպուրայ: — ՀԱՅԸ. Եւ որդի նորա Վասպուրայն էաւ զԱհայկ, եւ սա տիրեաց ի վերայ ազգին Հայոց: Երէն Վասպուրայն բաժնի (croisade) ֆառական զայ յերեսաղեմ. եւ եր թիւ մարգարէութեան Գրիգորի Ուրջ: Ի նոյն ամիս բաժնի էաւ զԻկիւս բարոյն ի Գունաց: — ՀԱՅԸ. Տաթի Գորտն Գրեւորեաց երեսաղեմ: — ՀԱՅԸ. Երէն երկրորդ բաժնի ֆառական, երկն տառն իրէն Վասպուրայ, եւ Հայն ու ու ֆառական: — ՀԱՅԸ. Բարոյն եւ ու ֆառական պարսկեցին զՄանուկէր, եւ ու կարացին առնալ: — ՈՒՐԸ. Միշտ երկրորդ նորա բարոյն ապանաւ ի Սիւս, եւ իրանայն նորա բարոյն զՄարտի Գրեւորեց Մանուկէրն երկն պարսկէ Հայոց: — ՈՒՐԸ. Վասպուրայ թագաւորն երեսաղեմ խանկեց (զննեմ): — ՈՒՐԸ. Պարսկայ իրկեաց ի Գրեւորեց: — ՈՒՐԸ. Պարսկայ փորն մեռաւ. եւ եկաց ուրիշորդ թագաւոր մայր նորա Սիւկիւս թագաւորն: — ՈՒՐԸ. Պարսկայ Վասպուրայ ֆառական իրկեցաւ ի գետն Սեւեկիւր: Եւ ֆիլիպ ու ու ֆառական եւ զաւա թագաւոր Սիւկիւսն անցն յայկոյն ծովու: Սիւկիւսն երկն կարգաւորութեան ասման ֆիլիպ: — ՈՒՐԸ. Գառն ու ֆառական եւ ֆառական Վնիսոյ ասին զՍտանդանային ի Գունաց: — ՈՒՐԸ. Պարսկայ քիչն Վասպուրայ խանկեց զեր Գրեւորեց եւ զՍտանայ խանն որ մեռաւ: Երկն ի վերայ նորա: — ՈՒՐԸ. Պարսկայն ու Զաւանն ընդ թագաւորն երեսաղեմ Մարտին: — ՈՒՐԸ. Սիւկիւս ու ու ֆառական խանկեց զՍտանայն Վասպուրայ զՄարտին, եւ Հայ որդի ու ու ֆառական խանկեց զՍիւկիւսն թագաւորն զեր Զաւանն: — ՈՒՐԸ. Երկն թագաւորն Ունկեաց ի յոյս կոյն ծովու. եւ չինեաց Լուսնը բրինձ բերդ Դարձաւ: — ՈՒՐԸ. Պարսկայ Վասպուրայն Լուսնը Հայոց եւ այլ իրանայն կամեցան ֆառականն զՄարտին քիչն: Եւ զայն Հայոց ֆառականն կատարեաց ֆառաւ մեռա ի Սիւս: — ՈՒՐԸ. Բարոյն ֆառականն ինչ յայկոյն եւ չինեաց զՀայկ: — ՈՒՐԸ. Պարսկայն էաւ զՍտանդանային ֆառականն: — ՈՒՐԸ. Երեսն ի Սեւեկիւսն տարաւորութեամբ զՄարտին: — ՈՒՐԸ. Չինեացն երեսաղեմ խանկեց զՍտանայն Վասպուրայն եւ երկու խանկեց ի ընդ Գառնի Վնիսոյն:

Վասպուրայն ամեն ընթերցող միտ դարձ Է մեծ տարբերութեան, որ կայ ի մասին ունի ի մէջ գիւտական տանական գրուածաց եւ այլ աւաճ կանան գրութեանց զոր միջեւ ցայտիկ ընդ իրան տանած ենք: — Այս տարբերութիւն ունի երկու կերպ (գիւտական - տանական եւ սովորական)

Սեռականն Ա. 1889, էջ 84 եւ 192: